

носія військової форми одягу, припинення правопорушень, а також дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби правопорядку;

- перевіряти в інших осіб у військовій формі одягу, звільнених з військової служби в запас або відставку з правом її носіння, документи, що засвідчують особу, та вимагати дотримання правил носіння військової форми одягу;

- перевіряти у військовослужбовців документи, що посвідчують їх особу;

- за потреби проводити огляд речей затриманих військовослужбовців, що знаходяться при них з метою відшукування документів і предметів, що можуть бути знаряддями вчинення правопорушення або речовими доказами, мати небезпеку для оточуючих;

- під час проведення заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за обставин, що загрожують життю і здоров'ю людей, тимчасово обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць та автомобільних доріг.

У контексті розбудови міцної воєнної організації держави, безсумнівним постулатом стає твердження про те, що краще запобігти вчиненню правопорушення у ЗС, аніж потім притягувати винну особу до юридичної відповідальності. Саме цим зумовлюється соціальна важливість адміністративно-запобіжних засобів. Адміністративно-запобіжним засобам забезпечення законності і правопорядку в ЗС, що вживаються ВСП, притаманні деякі особливості: по-перше, застосування таких заходів може бути пов'язаним з учиненням конкретним військовослужбовцем систематичних порушень законності і дисципліни в минулому; по-друге, заходи адміністративного запобігання можуть застосовуватися уповноваженими суб'єктами військового управління тоді, коли мають місце реальні припущення про можливі порушення правопорядку; по-третє, заходи адміністративного запобігання можуть застосовуватися внаслідок події, або передбачення можливості їх виникнення, що виникають і відбуваються поза волею людей.

Отже, застосування адміністративно-запобіжних заходів уповноваженими посадовими особами Військової

служби правопорядку є не лише вагомим чинником виявлення і запобігання правопорушенням серед військовослужбовців і працівників системи ЗС України, а й запорукою підтримання належного стану законності і правопорядку Сектору безпеки і оборони. Застосування будь-якого запобіжного адміністративно-правового заходу в системі функціонуванні ЗС України має профілактичний характер і переслідує кінцеву мету - підтримання високого рівня боєздатності частин і підрозділів ЗС Вітчизни.

Література

1. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 32. - Ст. 225.

2. Про Інструкцію про порядок організації патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 р. № 252/20565 // Офіційний вісник України. - 2012. - № 17. - Ст. 633.

3. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. - Х.: Одиссей, 1999. - 325 с.

4. Гижевский В.К. Меры административного принуждения, применяемые органами внутренних дел на транспорте. - К.: НИИРИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1986. - 76 с.

5. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. - Запоріжжя, 2005. - 399 с.

6. Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. - Х., 2002. - 408 с.

Поляков С.Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальновійськових та правових дисциплін військово-юридичного факультету Національного університету "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого"
Надійшла до редакції 16.08.2012*

УДК 342.951 (477)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Талалай Д. В.

Сучасний стан розвитку українського суспільства потребує подальшого вдосконалення теорії й практики державного управління. Наукова проблематика, яка склалася ще в період колишнього Радянського Союзу, майже вичерпала свої можливості. Новий час зумовив потребу наукового осмислення багатьох недосліджених проблем державного управління, що складає важливі об'єктивні умови для розробки нових теоретико-методологічних підходів для висунення відповідних гіпотез і методів наукового аналізу. Це стосується й організаційно-правових питань проходження служби в правоохоронних та інших державних органах. Сьогодні в поле зору вчених потрапляють питання з організації тих сторін державної служби, вивчення яких раніше було неможливим завдяки цілому ряду політичних обставин зі штучним обмеженням тематики, недопустимою для подібних досліджень "секретністю" тощо. Усе це звужувало емпіричну базу досліджень, виключало можли-

вість зібрати достовірну інформацію й об'єктивно оцінити реальний стан справ [1, 3].

Наукова й практична актуальність дослідження організаційно-правових засад проходження служби особовим складом Служби безпеки України (далі - СБУ) характеризується насамперед потребою підвищення ефективності діяльності державних органів взагалі й правоохоронних органів спеціального призначення зокрема, а також нагальною необхідністю підвищення якості організаційно-управлінської діяльності. Важливість таких досліджень зумовлюється також тим, що українська державність уже пройшла певний етап перевірки на витривалість і політичну гнучкість, отже, можна говорити про те, що здолані основні фактори кризового стану економіки, яка набирає темпи свого розвитку, прийняті й набули чинності нові законодавчі акти, які регулюють правоохоронну й правозастосовну діяльність відповідних державних органів. Стратегічна

© Д.В. Талалай, 2012

направленість розвитку органів державної безпеки, визначена чинним законодавством, потребує від науковців не тільки глибоких теоретичних, а й широких емпіричних досліджень проблем формування й раціонального використання потенціалу осіб, які працюють у СБУ. У зв'язку з цим, ця робота набуває особливого значення для практичного планування кадрової роботи.

Актуальність теми наукової розвідки зумовлена також тим, що останніми роками значно трансформувалася зміст вимог до діяльності правоохоронних органів спеціального призначення, їх робота стає багатограннішою, спирається не тільки на адміністративні, а й на економічні, організаційно-правові й соціально-психологічні методи. Ці методи певним чином дозволяють уникнути недоліків у роботі, викликаних об'єктивними причинами (період становлення системи правоохоронних органів, нерозривність ринкових відносин у країні тощо). Разом із цим не зменшується дія причин суб'єктивного характеру, насамперед викликаних дефіцитом професійно підготовлених кадрів.

Окремі питання побудови сучасної державності й удосконалення діяльності органів державної влади досліджували Н.В. Ампієва, І.А. Василенко, П.Т. Гега, Н.О. Гуророва, М.В. Коваль, В.М. Кофлан, В.А. Мальцев, Н.Р. Нижник, Т.О. Проценко, В.В. Цветков, В.К. Шкарупа та ін. Утім, особливості проходження служби в органах і підрозділах СБУ залишилися поза увагою науковців, що й зумовило мету й актуальність проведеного дослідження.

Відповідно до ст. 20 Закону України "Про Службу безпеки України" умови й порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями СБУ визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби в Збройних Силах України, визначений законодавством. При цьому військовослужбовці СБУ приймають військову присягу на вірність народу України; їм видається службове посвідчення, вони мають єдину форму одягу, зразки яких затверджуються Президентом України. Разом із цим, використання військових звань, відзнак, форми одягу й службового посвідчення військовослужбовців СБУ іншими особами тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір зі СБУ, регулюються законодавством України про працю (ст. 21). Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для СБУ здійснюється відповідно до Закону України "Про освіту" та інших актів законодавства. Задля цього СБУ створює відповідні навчальні заклади (ст. 22).

Щодо запасу СБУ, то до нього зараховуються громадяни України, які вислужили встановлені строки служби й звільнені зі служби в СБУ, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі. Зазначені особи перебувають на військовому обліку в Центральному управлінні й регіональних органах СБУ й залучаються до проведення навчальних зборів у визначеному законодавством порядку (ст. 23) [2].

Водночас нормативно-правовими актами голови держави визначений порядок проходження військової служби за контрактом особами офіцерського складу, рядового, сержантського й старшинського складу СБУ, виконання ними військового обов'язку в запасі й особливості проходження військової служби у воєнний час

[3], але в проекті Закону України "Про Службу безпеки України" питанням, пов'язаним з урегулюванням проходження служби в структурних підрозділах цього правоохоронного органу спеціального призначення, присвячений окремих р. IV "Особовий склад Служби безпеки України". Так у статті 19 цього законопроекту до особового складу СБУ віднесені працівники зі спеціальним званням, державні службовці та інші працівники, з якими укладено трудовий договір. До особового складу СБУ зараховуються також особи, які при прийнятті на службу мають статус військовослужбовця; цей статус зберігається за ними на весь період проходження служби. Акцентовано, що служба співробітників зі спеціальним званням є *державною службою особливою характеру*, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї громадян України, пов'язаній із забезпеченням державної безпеки України. Час проходження служби працівниками СБУ зараховується до загального стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю й до стажу державної служби.

До СБУ приймаються громадяни України, які пройшли спеціальну перевірку й здатні за професійними, психологічними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати службові обов'язки. Однак не можуть бути прийнятими до СБУ громадяни України, які мали громадянство (підданство) іншої держави, крім громадянства колишнього СРСР, мають громадянство (підданство) іншої держави, оформили виїзд на постійне проживання за кордон, мають судимість або притягувалися до відповідальності за вчинення корупційних діянь. Ураховуючи це положення, критерії професійної й психологічної придатності, фахової підготовки, порядок перевірки кандидатів і окремі обмеження особистих прав, пов'язані з виконанням функцій забезпечення державної безпеки України, визначаються актами СБУ відповідно до законодавства України. У статті 20 цього проекту Закону України пропонується закріпити, що звільнення зі служби співробітників СБУ здійснюється: по-перше, у запас СБУ (з постановкою на облік), якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого законом, і за станом здоров'я придатні до служби в СБУ; по-друге, у відставку, якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого законом, або визнані медичними комісіями непридатними за станом здоров'я до служби з виключенням з обліку в СБУ.

У свою чергу, контракт припиняється (розривається), а співробітники, які проходять службу за контрактом, звільняються зі служби: 1) після закінчення строку контракту; 2) за віком - у разі досягнення граничного віку перебування на службі; 3) за станом здоров'я - на підставі висновку (постанови) медичної комісії СБУ про непридатність або обмежену придатність до служби; 4) у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів - у разі неможливості використання на службі; 5) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 6) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту співробітником; 7) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту керівництвом СБУ - на підставі заяви працівника; 8) за службовою невідповідністю; 9) у зв'язку з перебуванням у громадянстві (підданстві) іншої держави чи оформлення виїзду на постійне проживання за межі України; 10) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду.

У запас СБУ можуть зараховуватись інші військово-зобов'язані за їх згодою, які пройшли спеціальну перевірку й підготовку, здатні за психологічними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання забезпечення державної безпеки України. Зазначені особи перебувають на обліку в Центральному управлінні й регіональних органах СБУ.

Щодо навчання й підвищення кваліфікації особового складу СБУ, то в системі СБУ, на думку авторів законопроекту, повинна забезпечуватися безперервна професійна освіта особового складу. Так підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації особового складу СБУ має здійснюватися у вищих навчальних закладах СБУ й навчальних підрозділах СБУ в складі інших навчальних закладів України, а також в інших навчальних закладах України та іноземних держав відповідно до законодавства й актів СБУ з урахуванням особливостей забезпечення державної безпеки. Спеціальне професійне навчання особового складу СБУ також має здійснюватися в підрозділах Центрального управління, відокремлених підрозділах Центрального управління з правами органів і органах СБУ в порядку, визначеному відповідними актами Служби (ст. 23) [4].

На нашу думку, визначення всіх складових проходження служби в правоохоронних та інших державних органах на законодавчому рівні, також затвердження дисциплінарних статутів цих суб'єктів законодавчими актами, унеможливило різноманітне тлумачення положень нормативно-правових актів, виключає суперечності й протиріччя між ними (наприклад, голови держави й уряду), а тому сприяє більш ефективному формуванню й розвитку їх кадрового потенціалу.

Щодо законодавства країн пострадянського простору, то, наприклад, у законі Республіки Вірменія "Про службу в органах національної безпеки" визначені основні принципи, порядок, умови служби в органах національної безпеки, права й обов'язки службовців органів національної безпеки, їх посадові гарантії, час служби й відпочинку, особливості присвоєння військового звання, пониження й відновлення у званні, звільнення зі служби, а також інші пов'язані зі службою особливості. При цьому в указаному законі зазначено, що під час воєнного стану особливості служби в органах національної безпеки встановлюються законами й іншими правовими актами Республіки [5]. Отже, служба в органах національної безпеки є військовою службою, особливості якої установлюються законом Республіки "Про службу в органах національної безпеки", іншими законами й правовими актами. Вона здійснюється з дотриманням принципів законності, поваги прав і свобод, честі й гідності людини та громадянина, гуманізму й гласності, незалежності від діяльності громадських об'єднань, за допомогою одноосібного й централізованого керівництва, у поєднанні застосування незаборонених законодавством Республіки гласних і негласних методів і засобів.

Служба в органах національної безпеки регулюється конституцією Республіки, указаним законом, законом Республіки Вірменія "Про органи національної безпеки", положеннями й статутами збройних сил Республіки, іншими законами, правовими актами й міжнародними договорами Республіки. Порядок застосування заохочень і дисциплінарних стягнень до службовців органів національної безпеки встановлюється дисциплінарним статутом збройних сил Республіки. У свою чергу, порядок проходження військової служби війсь-

ковослужбовцями рядового складу, які проходять обов'язкову строкову військову службу в органах національної безпеки, встановлюється законами Республіки Вірменія "Про військовий обов'язок" і "Про проходження військової служби" [5].

У статті 17 закону Республіки Казахстан "Про органи національної безпеки Республіки Казахстан" закріплено, що військовослужбовці органів національної безпеки проходять службу відповідно до законодавства Республіки про проходження військової служби. Для вирішення завдань із забезпечення безпеки держави військовослужбовці органів національної безпеки можуть бути відражені до державних органів, а також організацій за згодою їх керівників у встановленому порядку із залишенням на дійсній військової службі [6].

Законом Республіки Молдова "Про статус офіцера інформації та безпеки" встановлені правовий статус офіцера інформації й безпеки служби інформації і безпеки Республіки (далі - офіцера інформації), порядок проходження спеціальної служби за контрактом на посаді офіцера інформації, дисциплінарний режим, права й обов'язки офіцера інформації, заборони, захист і відповідальність. Застосування цього закону має на меті: надання й гарантування правового статусу офіцера інформації, зважаючи на значущість здійснюваної ним діяльності; встановлення відповідальності офіцера інформації; установлення норм етики офіцера інформації; удосконалення засобів захисту офіцера інформації й забезпечення його незалежності при виконанні обов'язків, передбачених законом [7]. Отже, статус офіцера інформації є сукупністю гарантованих державою прав і свобод, обов'язків і відповідальності громадянина, який перебуває на цій посаді. Офіцер інформації, який виконує службові обов'язки, є представником публічної влади й перебуває під захистом законів Республіки; він має особливий статус, що надається йому вказаним законом. При цьому відповідно до своїх посадових обов'язків і доручених завдань офіцер інформації може здійснювати й діяльність воєнного характеру - підготовку до мобілізації, мобілізацію, забезпечення операцій із захисту країни при стані облоги або воєнному стані тощо.

У законі підкреслюється, що статус офіцера інформації ґрунтується на таких принципах, як: законність; обмеження прав і свобод офіцера інформації виключно в рамках закону; рівність перед законом офіцерів інформації незалежно від звання та посади; забезпечення стабільності й спадковості в діяльності офіцерів інформації відповідно до закону; державний захист офіцера інформації й членів його сім'ї. Разом з цим, безумовне дотримання конституційних принципів і норм, вірність Республіці, компетентність, чесність і професійна ефективність є основними критеріями відбору, просування по службі й перебування на посаді офіцера інформації [7]. Офіцер інформації користується основними правами й свободами громадян Республіки з обмеженнями, передбаченими цим законом та іншими законодавчими актами. Крім цього, підкреслюється, що офіцер інформації має право:

- на професійний ризик. Ризик визнається виправданим, якщо дії офіцера інформації об'єктивно ґрунтуються на одержаній інформації, фактах і обставинах, які стали йому відомі, при цьому законна мета не могла бути досягнута без ризику, та якщо офіцер інформації прийняв усі необхідні заходи для запобігання спричиненню шкоди охоронюваним законом інтересам. Утім, ризик не

може бути визнаний виправданим, якщо свідомо пов'язаний з небезпекою для життя якоїсь особи або загрозою виникнення екологічної чи соціальної катастрофи;

- на соціальний захист. Офіцер інформації має право звертатися до судових інстанцій або інших компетентних органів публічної влади для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів відповідно до чинного законодавства;

- на освіту. Офіцер інформації має право на отримання університетської, постуніверситетської або іншої освіти. Офіцер інформації з вислугою 10 і більше років у службі інформації і безпеки Республіки має право на підвищення рівня професійної підготовки у вищих навчальних закладах, установах постуніверситетської або іншої освіти за рахунок служби в межах бюджетних асигнувань;

- на охорону здоров'я та медичну допомогу. Передбачено право на безоплатну медичну, включаючи психіатричну, допомогу й лікування (амбулаторне й стаціонарне), також на безоплатні медикаменти й протези, що надаються за рахунок держави в медичному закладі служби тощо [7].

Також убачаємо цікавим зупинитися на відпустках, що надаються офіцерам інформації. Відповідно до ст. 50 вказаного закону, офіцерам інформації надаються такі повністю оплачувані відпустки, як: а) щорічна відпустка протягом 30 робочих днів, тривалість якої збільшується: на 5 робочих днів - за вислугу 10 років; на 10 робочих днів - за вислугу 15 років; на 15 робочих днів - за вислугу 20 і більше років. Крім цього, випускникам спеціальних навчальних закладів відразу після їх закінчення надається відпустка протягом 30 календарних днів; б) додаткові відпустки: за участь в антитерористичних операціях, виконання службових обов'язків у зонах підвищеного ризику для життя й здоров'я - тривалістю 15 календарних днів (зони підвищеного ризику для життя й здоров'я визначаються Урядом); за участь у ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС у зоні відчуження - тривалістю, встановленою законодавством для відповідної категорії осіб; за роботу зі шкідливими умовами праці відповідно до затвердженого Урядом переліку - тривалістю, встановленою на загальних підставах; для ветеранів війни - тривалістю, встановленою для цієї категорії осіб; жінкам, які мають двох і більше дітей у віці до 14 років (або одну дитину-інваліда у віці до 16 років) - тривалістю 4 календарних дні; г) медична відпустка - тривалістю до 30 днів, але з урахуванням характеру травм і захворювання тривалість відпустки може бути збільшена до 60 днів. За медичними рекомендаціями відпустка може продовжуватися рішенням медичної комісії, але якщо загальна тривалість відсутності

офіцера інформації на службі по причині хвороби протягом року складає понад 36 днів, він направляється на обстеження до медичної комісії для встановлення його придатності до служби; д) відпустка за сімейними обставинами - тривалістю до 10 календарних днів щорічно для вирішення невідкладних соціально-побутових питань, пов'язаних передусім з відновленням здоров'я, виконанням сімейних обов'язків та іншими важливими документально підтвердженими обставинами [7].

Отже, законодавець переважної більшості країн пострадянського простору намагався закріпити саме на законодавчому рівні основні положення, що стосуються особливостей проходження служби в органах і підрозділах правоохоронних органів спеціального призначення, уповноважених забезпечувати державну безпеку. Вважаємо доцільним передбачити такі аспекти й у національному законодавстві, що визначатимуть основні принципи, порядок, умови проходження державної служби, права, обов'язки, пільги тощо працівників СБУ.

Література

1. Артеменко О.В. Організаційно-правові засади проходження служби працівниками ДПС України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. - Ірпінь, 2004. - 244 с.
2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 27. - Ст. 382.
3. Про внесення змін до Указу Президента України від 7 листопада 2001 р. № 1053: Указ Президента України від 27 груд. 2007 р. № 1262/2007 // Офіційний вісник України. - 2007. - № 99. - Ст. 3581.
4. Про Службу безпеки України: Проект Закону України / О.М. Скибінецький, Ю.П. Самойленко. - К.: Верховна Рада України, 2009. - 33 с.
5. О службе в органах национальной безопасности: Закон Республики Армения от 7 апреля 2003 г. № ЗР-532. - [Электронный ресурс]: <http://ux.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1695&lang=rus>.
6. Об органах национальной безопасности Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 21 декабря 1995 г. № 2710 // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. - 1995. - № 24. - Ст. 157.
7. О статусе офицера информации и безопасности: Закон Республики Молдова от 19 июля 2007 г. № 170-XVI // Официальный монитор Республики Молдова. - 2007. - № 171-174. - Ст. 667.

Талалай Д.В.

*кандидат юридичних наук, старший слідчий в ОВС
Головного слідчого управління Служби безпеки України
Надійшла до редакції 27.07.2012*

УДК 342.9

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТУ

Косянчук Т. О.

Адміністративні проступки достатньо розповсюджені й учинюються значно частіше, ніж про це можуть свідчити статистичні дані. Величезна кількість деліктів унаслідок тих чи інших обставин залишаються невиявленими спеціально уповноваженими органами держави, що призводить до неможливості застосувати до правопорушника заходів впливу. Виокремлення адміністративних деліктів зі сфери адміністративно правового регулювання

й створення інституту кримінального проступку в системі кримінального права дасть можливість гуманізувати систему покарань, дозволить уникнути чисельності й дублювання норм, зробить їх дію значно ефективнішою і, водночас, сприятиме систематизації адміністративного права, яке нині містить абсолютно не властивий йому інститут неуправлінських правопорушень.

**ШВЕДНОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**